

AKTUALNO | ISTAKNUTO | LIFESTYLE

Profesionalizacija kućanskih poslova: Između umjetničke optike i zbilje

🕒 06/10/2023

Autor: Marko Filip Pavković

U serijalu tekstova „Novi oblik nejednakosti: Feminizacija pojedinih profesija u Hrvatskoj“ Marko Filip Pavković progovara o profesijama u kojima većinski udio čine žene, o čemu se do sada vrlo malo pisalo i promišljalo. Serijal tematizira profesije u kojima su se diskriminacija i mačistička hegemonija muškaraca naoko iskorijenile, no u kojima su one, promijenivši formu, postale samo

Pravila o privatnosti - Ujeti

suptilnijima i perfidnijima, a diskriminacija skrivena.

Rodna segregacija upisana je u prostorne odnose i više nego što mislimo, počevši od najbanalnijega primjera sveprisutne urinarne segregacije pa sve do još uvijek prisutne podjele urbanih cjelina na dvije sfere: javnu i profesionalnu (maskulinu) te privatnu i kućnu (femininu). Feminina sfera lišena je vidljivosti u javnome prostoru – prostoru moći.

Postupno ukidanje ropstva i kmetstva te odumiranje koncepta kućne posluge diljem svijeta nametnulo je pitanje obavljanja kućanskih poslova, za koje se u početku počinju vezivati isključivo žene, domaćice (engl. *homemakers*), a poslije, pa sve i do danas, gotovo isključivo žene, koje su tada uz obavljanje kućanskih poslova eventualno imale pridodane i „stvarne“ poslove iz profesionalne sfere. Odnosno, može se uočiti da su rastuća rasna i klasna ravnopravnost te postepeno ukidanje određenih s njima povezanih koncepata doprinijeli snažnijemu vezivanju žena za sferu doma te produbljivanju rodne neravnopravnosti i stratifikacije.

Oblikovanje kuhinjskoga prostora

Premda se vjeruje da se privatna sfera doma s vremenom sve više počinjala feminizirati jer je ondje riječ o „ženskome carstvu“, pomnim proučavanjem prostorne organizacije i tlocrtne dispozicije kako manjih stanova tako i većih urbanih vila uočavaju se zanimljivi momenti.

Unutar privatne i navodno feminine sfere doma žena se, začudno, još dodatno segregira, odnosno kvadratura i pozicioniranje prostorija namijenjenih kućanskim poslovima, „radnomu mjestu“ kućanica, ukazuju na to da se te prostorije smještaju na najmanje prestižna mjesta unutar stana: riječ je o malenim i izdvojenim prostorijama, često udaljenima od glavnih komunikacija te one često imaju najslabiju insolaciju od svih prostorija iako su u dnevnoj uporabi znatno veći broj sati od brojnih drugih prostora doma.

Kuhinja je egzemplaran primjer takva prostora, gdje muž i djeca rijetko zalaze jer muškarcima ondje „nije mjesto“, a za djecu je

ondje „opasno“. Naime, nakon Prvoga svjetskog rata te tijekom i nakon Velike gospodarske krize (engl. *Great Depression*) (1929. – 1933.; posljedice očite do 1939.), koja se iz SAD-a prelila na ostatak svijeta, žene, prisiljene ekonomskom situacijom, ulaze na tržište rada, nekadašnja se posluga odlučuje na lukrativnije izvore prihoda, a i malotko si više može priuštiti *full-time* poslugu, stoga se javlja koncept zaposlene žene koja nakon posla obavlja kućanske poslove sveprisutan do današnjih dana.

U svjetlu toga austrijska arhitektica i komunistička aktivistica Margarete Schütte-Lihotzky (1897. – 2000.) projektira tzv. frankfurtsku kuhinju 1926. godine, čiji utjecaj baštinito i danas te je to i danas zapravo dizajn kuhinje prisutan u većini kućanstava diljem svijeta, a rijetko tko zna njegovo podrijetlo. Riječ je o malenome prostoru odvojenomu od ostatka stambenoga prostora gdje prostorija pravokutna tlocrta s obje uzdužne strane ima gornje i donje kuhinjske elemente, puno radnih površina s prozorom iznad glavne te gdje su podne obloge i zidne oplate izvedene od keramičkih pločica. Kuhinja je opremljena suvremenim kućanskim aparatima, a dizajn mnogih dijelova ergonomski je s ciljem povećanja ukupne produktivnosti kuhinjskoga rada.

Schütte-Lihotzky nastojala je maksimizirati efikasnost uporabe kuhinjskoga prostora uspoređujući ga sa „stvarnim“ radnim mjestom i plaćenim radom te je smatrala da je ulazak žena na tržište rada negativna reperkusija loše ekonomske situacije. Iako sama nije bila zainteresirana za vođenje kućanstva, nego za profesionalnu karijeru, smatrala je da se kućanski poslovi, koje bi žene trebale obavljati, trebaju dostatnije vrednovati i približiti plaćenomu radu, stoga se njezina stanovišta mogu smatrati protofeminističkima.

Ni Schütte-Lihotzky ni frankfurtska kuhinja u međuratnome svijetu nisu postigle veću prepoznatljivost jer je njemačka provenijencija nerijetko budila negativne konotacije, pa je taj tip kuhinje poznatiji kao švedska kuhinja jer su njihovi dizajneri poslije reinterpreterali model frankfurtske kuhinje. Danas je velik broj kuhinja još uvijek takav jer su brojni stambeni prostori projektirani

u prošlosti, no suvremena arhitektura nastoji prostorno integrirati kuhinju s dnevnim boravkom ili barem blagovaonicom nastojeći tako barem prostorno umanjiti segregaciju kućanica.

Profesionalizacija kućanskih poslova – Hrvatska vs. Brazil

Stupnjevi profesionalizacije inače neplaćenoga obavljanja kućanskih poslova, koji izvršavaju ili zaposlene žene (engl. *working women*) ili kućanice (engl. *housewives*), različiti su u različitim društvima. U Hrvatskoj je stupanj profesionalizacije takvih poslova dosta nizak i uglavnom se radi o kućnoj pomoći (odatle i naziv kućne pomoćnice), koja samo pomaže ženi u vođenju njezina domaćinstva.

U Hrvatskoj se u principu radi o kućnim pomoćnicama koje dolaze sa selā ili iz prigradskih naselja u veće urbane centre. One uglavnom odlaze jedan ili dva puta tjedno kod svake od više obitelji za koje rade baveći se napose poslovima čišćenja i bivaju plaćene po satu. Riječ je najčešće o starijim osobama u mirovini koje su, pritisnute niskim iznosima mirovina, prisiljene na taj način i dalje raditi te o nezaposlenim mlađim osobama. Naravno, novac se kod toga oblika rada isplaćuje na ruke po obavljenome poslu, te se tako ne plaćaju ni porezi ni eventualni doprinosi ostvareni tzv. drugim dohotkom (jer nije riječ o klasičnome radnom odnosu).

Posljedice takve nesređene i zakonski neregulirane situacije negativne su i za radnika i za poslodavca jer radnici ne ostvaruju elementarna radnička prava, a poslodavci su često prisiljeni plaćati od strane radnika apsolutno nerealno procijenjenu cijenu sata rada, koja je nerijetko veća čak i od satnice visokokvalificirana profesionalca, jer „čistiti više nitko ne želi“. Međutim, svakako su u najgoroj poziciji mlađe osobe kojima je profesionalizirano obavljanje kućanskih poslova jedini izvor prihoda jer one ne ostvaruju pravo na uplatu doprinosa ni za zdravstveno ni za mirovinsko osiguranje. Zakonski neregulirana djelatnost dovodi i do porasta sive ekonomije u državi.

Za komparativnu analizu može dobro poslužiti društvo potpuno drugačije od hrvatskoga, društvo u kojemu je posluga stoljećima bila dijelom tradicije (počevši još od robovlasničkih vremena), a

koje je danas obavljanje kućanskih poslova dovelo do visoka stupnja profesionalizacije, barem što se legislative tiče. Riječ je o Brazilu.

Naša percepcija brazilske kućne posluge u velikoj je mjeri zasnovana na brazilskim filmovima, telenovelama i književnosti, koje smo, željni egzotičnih momenata, tijekom godina konzumirali. Zamišljamo crne žene ili one višerasnoga podrijetla (braz. port. *pardo*) u uniformama svijetlih tonova koje žive s obiteljima za koje rade, i to jest dugo vremena uistinu i bilo tako, no Dopunski zakon br. 150 (port. *Lei Complementar nº 150*) od 1. lipnja 2015. regulirao je kućni rad (port. *trabalho doméstico*) u Brazilu, koji se danas uvelike razlikuje od naše (zastarjele) percepcije.

Svaki kućni rad u tjednome trajanju od tri ili više (do šest) dana mora biti reguliran klasičnim ugovorom o radu, na temelju kojega radnik ostvaruje pravo na uplatu doprinosa za mirovinsko i zdravstveno osiguranje te se njihovi prihodi, naravno, i oporezuju sukladno pozitivnim propisima. Stavljanjem profesije u zakonski okvir propisana je i minimalna bruto plaća od 1 320 BRL (243,54 EUR). No, najuočljivija je posljedica navedenoga zakona nestajanje koncepta posluge koja živi s poslodavcem, što je inače bila česta praksa u Brazilu, jer se u skladu sa Zakonom mora plaćati svaki prekovremeni rad, noćni rad i sl., pa to postaje preskupo većini Brazilaca. Oni se u novije vrijeme češće odlučuju za pomoć u kući koja odradi svoj posao tijekom vremena od jednoga radnog dana jednom ili dva puta tjedno kako ne bi morali formalno zaposliti osobu na temelju ugovora o radu. Ovaj je oblik kućne pomoći ekonomski dostupan gotovo svim pripadnicima brazilske srednje klase.

Do 2015. u Brazilu su se stanovi projektirali uglavnom sa sobom i kupaonicom za kućnu pomoćnicu dimenzija obične izbe te se puno takvih soba može naći, primjerice, u gradskim četvrtima Južne zone (port. *Zona Sul*) Rio de Janeira, kao što su Leblon, Ipanema i Copacabana. Danas je te izbe potrebno prenamijeniti, što i nije tako lak zadatak jer su toliko malene da se teško mogu adaptirati u išta osim kakve ostave ili *walk-in* ormara. Primjer

omanjega stana za nižu srednju klasu s takvom izbom vidimo u filmu *Zvukovi susjedstva* (port. *O Som ao Redor*) Klebera Mendonça Filhoa (54) iz 2012. godine, u kojemu čak i samohrana majka jednoga djeteta koja radi kao učiteljica traži stan sa sobom i kupaonicom za kućnu pomoćnicu. Nestajanjem koncepta posluge koja živi s poslodavcem nestaju i posljednje reminiscencije na brazilsko robovlasničko društvo iz prošlosti.

Još jedan fenomen vezan za kućni rad u Brazilu je i to da i danas prema službenim podacima nadležnih tijela 92 % zaposlenih u kućnome radu čine žene, od čega je čak 65 % kućnih pomoćnica crne rase (ostale su, većinom, „miješane“ rase), a treba naglasiti da crno stanovništvo čini samo 7,52 % ukupnoga stanovništva prema cenzusu iz 2010. godine. Malen broj bijelih kućnih pomoćnica, koji uglavnom radi za najbogatije obitelji, imao je pak svoje kućne pomoćnice, najčešće crnkinje iz favela, koje su se brinule za njihovu djecu u skromnijim četvrtima. Tako, primjerice, u jednoj od gledanijih brazilskih telenovela *Aveniji Brazil* (port. *Avenida Brasil*) Joãoa Emanuela Carneiroa (53) Janaína da Silva (tumači je Cláudia Missura /50/), kućna pomoćnica u bogatoj kući Araújo, ima svoju kućnu pomoćnicu koja se brine za njezina sina u jednoj od radničkih četvrti Rio de Janeira.

Brazil je puno napravio u zakonodavnome smislu kako bi regulirao kućni rad i iskorijenio rasnu diskriminaciju iz svake pore društva, no nepobitne su činjenice da i uz dobre i stroge zakone samo 26 % kućnih pomoćnica ima radnu knjižicu (port. *Carteira de Trabalho e Previdência Social/CTPS*) te da one crne rase imaju oko 20 % niže plaće ili nadnice od svojih bijelih kolegica. Situacija je nešto bolja u bogatijim sredinama, pa tako u São Paulu, najvećemu gradu i gradu s najvećom ekonomijom Brazila, Latinske Amerike, pa i čitave južne hemisfere, kućne pomoćnice imaju mjesečnu bruto plaću između 1 800 i 2 500 BRL (332,10 i 461,25 EUR).

Poveznica Hrvatske i Brazila, dva u potpunosti disparatna društva u vezi s ovom, ali i brojnim drugim temama, apsolutna je feminizacija profesionaliziranoga dijela obavljanja kućanskih poslova, pa je riječ o gotovo u potpunosti ženskim profesijama jer preko 90 % djelatnica ženskoga je roda.

***

U Hrvatskoj i većini svijeta kućanski su poslovi još uvijek u velikoj mjeri u ženskoj domeni prema patrijarhalnome ključu te ih obavljaju zaposlene žene jednako kao i kućanice. Riječ je o neplaćenome radu koji se zaposlenim ženama nigdje ne pribrojava, a u slučaju kućanica ispada da nikada ništa u životu nisu radile. Moguće rješenje te situacije potpuna je profesionalizacija kućanskih poslova, njezina zakonska regulacija i defeminizacija. U tome će slučaju kućanski poslovi postati stvarna profesija na tržištu rada, legitimna kao i bilo koja druga, te će se time iskorijeniti njihovo neplaćeno obavljanje.

Trenutni stupanj profesionalizacije kućanskih poslova, što se prije svega odnosi na poslove čišćenja, s gotovo stopostotnom feminizacijom profesije govori o tome da se tradicionalno ženski, kućni neplaćeni rad djelomično profesionalizirao i prenio na tržište rada postavši u potpunosti feminizirana profesija koja je u javnosti percipirana kao ona kojom se nitko osim žena koje su na to primorane ne želi baviti.

Foto: wikipedia: Jonathan Savoie

*Serijal
tekstova
„Novi oblik*

*nejednakosti: Feminizacija pojedinih profesija u Hrvatskoj“
objavljen je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke
medije na temelju provedenoga Javnog poziva za ugovaranje
novinarskih radova u elektroničkim publikacijama u okviru
projekta poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke
medije.*